

“BİLİM VE SANAT BENİM İÇİN BİR OKUL OLDU”

Raşit KAYA*

Özet: 12 Eylül karabasanında solun, sosyalistlerin “her hal ve şartta” kapitalizme karşı sosyalizm mücadelesinin sürdürülmesine bir örnek oluşturdukları Bilim ve Sanat Dergisi’nin öyküsü anlatılmaktadır. Dergi çıkarma fikrinden, çıkış yazısına, sürdürülüşüne, karşılaşılan zorluklara, oluşturduğu iklime, döneme ve mücadele yürütenlere kattıklarına ve “sonlandırılmasına” kadar süreç aktarılmaktadır. Bu süreçte yer alan Ata Soyer’in de emek verdiği kolektif çabanın özgünlüklerine dikkat çekilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Bilim ve Sanat Dergisi, 12 Eylül sonrası yayıncılık, Ata Soyer

“Science and Arts Became a School For Me”

Abstract: The article gives the story of the journal “Science and Arts” launched amidst the nightmare of September 12 regime as an example of the leftist-socialist premise that socialist struggle against capitalism must continue “under all situations and circumstances”. The process is described with its successive phases including the first emergence of the idea, its initial declaration, difficulties faced or the way, the climate it created, the journal’s contributions to those continuing their struggle and its “ending”. It draws attention to the specific features of a collective effort that Ata Soyer had its part.

Keywords: The journal “Science and Arts”, Publications after September 12, Ata Soyer

Toplum ve Hekim Dergisi’nin editörleri elinizdeki sayıda Mart 2013 tarihinde yitirdiğimiz, Türkiye Toplumcu Hekim hareketinin öncülerinden Ata Soyer’e ithaf edilecek bir dosya hazırlanmasını ve bu dosyada Bilim ve Sanat dergisi üzerine bir inceleme yer almasını kararlaştırmışlar. Çünkü, Ata Soyer meslekdaşlarına, mücadele arkadaşlarına hep “Bilim ve Sanat benim için bir okul oldu” dermiş. Bana düşen görev de, Ata Soyer’e benim için bir okul oldu değerlendirmesini yaptıran Bilim ve Sanat’ın, yayın yaşamı 23 yıl önce sona ermiş olan bir derginin, sadece basın tarihimiz açısından değil, genel toplumsal tarih ve mücadeleler açısından irdelemesini yaparak genç kuşaklara bu “okul”un anlamını aktarmaya çalışmak.

Bilim ve Sanat 12 Eylül darbesinin en karanlık günlerinde, solun, sosyalistlerin darbe öncesindeki yayın kuruluşlarının ya yasaklandığı ya da fiilen kapanmak zorunda bırakıldığı bir zamanda, ilk sayısı Ocak 1981 tarihinde yayımlanmaya başlanan; tüm olumsuz koşullara karşın 8 yılı aşkın bir süre yaşamını sürdürebilen ve Mart 1990 tarihinde 99. sayısı ile yayın yaşamı sonlanan bir “Aylık Kültür Dergisi”dir. Bilim ve Sanat-Aylık Kültür Dergisi’nin genel yayın

yönetmenliğini büyük bir vukuf ve özveri ile üstlenmiş olan sevgili Varlık Özmenek derginin 5. yılında 50. sayısı vesilesiyle kendisiyle yapılan bir söyleşide “Dergiler olsun, gazeteler olsun, yazılı basın ... yayınlandıkları tarihsel, toplumsal dönem ve süreçlerin canlı tanıklığını yaparlar ... yaşamı algılama ve yorumlama tarzlarına göre belli bir dünya görüşünün dinamiklerini de yansıtırlar. Önem ve değerleri kuşkusuz ki, tarihin ve toplumun gelişme doğrultusuyla sınırlanır; sağlanır” diyordu (**Yarın-Aylık Sanat Edebiyat Dergisi, Şubat ’85, s. 42**).

Aradan geçen oldukça uzun bir zaman sonra ve toplumumuz 12 Eylül faşist darbe günlerini anımsatan benzer zorlu günler yaşarken yapılacak bir irdeleme sadece Bilim ve Sanat’ı tanıyıp, değerlendirmeye değil, karanlık dönemlerde nelerin ve nasıl yapılabileceğini de anlamak açısından yararlı olacaktır.

Bilim ve Sanat’ı Kim ve Niçin Kurdu?

Bilim ve Sanat Dergisi’nin kuruluşu için ilk adımı 12 Eylül faşist darbesinden sonra cuntanın siyasi partilerin faaliyetlerini yasaklama kararına karşın yaşamını sürdüren Türkiye İşçi Partisi atmış; Bilim ve Sanat Dergisi bu çerçevede Türkiye İşçi Partililerce;

*Prof. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi AD

Türkiye İşçi Partililerin ve yakın çevrelerinin maddi ve manevi destekleriyle kurulmuştur. Sekiz yıl süren yayın yaşamının neredeyse tamamını sıkıyönetim koşullarında sürdüren derginin “var olma nedeni” (raison être) Türkiye İşçi Partisi’nin (TİP) ikinci Büyük Kongresi’nin “gücünü tarihsel süreklilik ve bilimsel sosyalizmden alarak, işçi sınıfımızın, müttefiki emekçi sınıflarla birlikte yürüttüğü, emperyalizme, faşizme ve kapitalizme karşı bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm mücadelesini **her hal ve şartta** (abc) örgütlü olarak, yılmadan sürdürme” kararında aranmalıdır (**TİP İkinci Büyük Kongre Kararları, 24-24-26 Şubat 1979, 1 nolu karar 2. Bölüm**).

Bilim ve Sanat Dergisi, 12 Eylül 1980 faşist darbesinden sonra bu kongre kararının yaşama geçirilmesine yönelik yeni yapılanmaların önemli bir halkasıdır. Dergi çıkarma kararı alındıktan sonra Türkiye İşçi Partisi’nin merkez yöneticilerinden Neşet Kocabıyıköğlü’nün uygulama için ilk temasları kurmasıyla bilinçli olarak oldukça dar tutularak belirlenen kadro toplantılarını değerli tiyatro yönetmenlerimizden Yılmaz Onay’ın evinde yapmıştır. Dergi, sahipliğini üstlenen Ali Naki Öner’in, dönemin koşulları da düşünüldüğünde ciddi bir riski göze alarak resmi kuruluş işlemlerini tamamlamasıyla yasal olarak yayın yaşamına başlamıştır. Bu andan itibaren dergi adına tüm yetkiler, inisiyatif, Genel Yayın Yönetmeni Varlık Özmenek ve oluşturulan bağımsız yazı kurulunda olmuş ve hep öyle kalmıştır. Derginin ilk sayısı Kızılay’da (Ankara) “gökdelen” olarak bilinen Emek İşhanı’nda büro olarak kiralanan 13. kattaki 1300 nolu odada hazırlanmıştır. Derginin çıkış nedenleri “Niçin ‘Bilim ve Sanat’” başlıklı ve Bilim ve Sanat imzalı bir yazıyla açıklanmıştır. Gencay Şaylan (Prof. Dr.) tarafından kaleme alınmış olan bu çıkış yazısı, ilk sayıdan son sayıya kadar derginin genel yayın yönetmenliği görevini üstlenmiş ve yürütmüş olan Varlık Özmenek’in sözünü ettiği gibi dönemin niteliğinin “canlı tanıklığını” yaparken bir yandan da savunacağı dünya görüşünü ortaya koyuyordu:

“Ülkemizde son aylar içinde canlı bir kültürel yaşamın içine girildiği görülmektedir. Sevindirici olduğundan kuşku duyulmaması gereken bu gelişmenin en ağırlıklı yönünü, süreli kültürel yayınların çıkmaya başlaması ve bu doğrultuda örgütlenmelerin çoğalması oluşturmaktadır. Bu gelişme, hızla değişen bir toplumsal ortamda kültürel üretimin önem ve ağırlığının göstergesi olmakta; farklı dünya görüşlerine sahip aydınlar çeşitli süreli yayınlar etrafında kümelenebilmektedir. Farklı ve birbirine karşıt görüşlerin eşzamanlı olarak bir arada ortaya çıkması ve bu sürecin yoğunlaşması yeni ufuklar açan etkin bir gelişmenin

habercisi sayılabilir. İşte elinizde bulunan ‘Bilim ve Sanat’ Dergisinin yayın yaşamına katılması bu çerçevede içinde değerlendirilmelidir. Başka bir deyişle ‘Bilim ve Sanat’ toplumumuzun kültür üretiminin, belli bir tez ya da dünya görüşü çerçevesinde tartışılarak daha da zenginleşmesi amacıyla dönük olarak doğmaktadır.”

Kolayca görülebileceği üzere “Bilim ve Sanat” Dergisinin çıkış amacını ortaya koymak için söze böyle genel hatta afaki sayılabilecek sözlerle başlanması, baskıcı, sıkıntılı bir ortamda bulunulduğunu ve Derginin yayın yaşamına başlamasının “olağanlaştırılmak” ve dolayısıyla “meşrulaştırılmak” gereksinimi içinde bulunduğu işaret etmektedir. Kuşku, ön yargılı ilk ‘değerlendirmelerin’ süzgecinden görelilik olarak daha rahat geçmeyi hedeflediğinden şüphe edilmemesi gereken bu girişten sonra Derginin niteliğini ortaya koyan açıklamalar da önce genel geçer ifadelerle zemin hazırlandıktan sonra özenle seçilmiş, dikkatli bir dille ifade edilmektedir:

“Kültürün ya da insan toplumunun kültürel yaşamının çok karmaşık bir yapıya sahip olduğu, toplum bilimcilerin bu alanda çok sayıda ve birbirine karşıt kuramlar geliştirdikleri bilinmektedir. Bu sözü edilen çok sayıda kuramın tartışılmasına girilmeksizin kültür kavramının esas ögesinin insanın bilinçli çabaları ile oluşmuş ürünler olduğu söylenebilir; nitekim terminolojik köken olan ‘agricultura’, doğada kendiliğinden var olanı değil, insanın emeği ile doğa ürünlerini üretmesini ifade etmektedir. En basit ve en genel ifade ile kültür, insana, insan toplumuna özgü bir olgu sayılmalıdır.

Bilindiği gibi insanı diğer canlılardan ayıran en temel özellik, onun gereksinimlerini karşılayabilmek için çevresini değiştirmekte; çevresini değiştirirken bu çevrenin yeni evrenin bir elemanı olarak kendisini de değiştirmektedir. Daha somut bir biçimde ifade etmek gerekirse, insanın çevresini gereksinimlerini karşılayacak biçimde değiştirmesi üretim yapması anlamına gelmektedir ve bunun için de insanların bir araya gelip örgütlenmeleri, yani toplumu oluşturmaları gerekmektedir. İşte kültür burada toplumsal bir olgu olarak ortaya çıkmakta ve insanın çevresinde yaptığı dönüşümlerin toplamı olarak tanımlanabilmektedir. Bu yalın tanım çerçevesinde kültür, insanın toplum içinde gereksinimlerini karşılayabilmek için ürettiği, yarattığı her şeyi kapsamakta; doğal olarak toplumun değişmesine bağımlı biçimde kendisi de değişmektedir. İnsanın toplumsal gereksinimleri kabaca maddi ve manevi olarak iki kategori içinde tanımlanabilir ve kültür, bu kategorileri kapsayan karmaşık ve dinamik bir oluşum olarak ortaya çıkar. Buna göre

de bir toplumda, belli bir anda üretim örgütlenmesi ve teknoloji, din, bilim, siyaset vb. yapılar, hukuki, ahlaki ve estetik değerler, kültür sisteminin elemanlarını oluşturmaktadır.

Bilim ve teknoloji ile estetik değerlerin yapısal ifadesi olan sanat insanın yaratıcı gücünün en açık biçimde ortaya çıktığı kültür elemanlarıdır. Ancak, kültürel gelişme ile eşanlımlı sayılabilecek yaratıcılık konusunu tartışmaya girmeden önce kültür sisteminin değişkenliği ve dinamikliğinden ne anlaşıldığını ortaya koymak gerekir. İnsan toplumunun gereksinimlerini karşılamak için en geniş anlamda kültür ürettiği ve üretileni kullandığı, yani tükettiği açıktır. Bir toplumda belirli bir tarihsel dönemde gereksinimleri karşılayacak kaynaklar belli biçimde üretilip belli biçimde toplum içinde bölüşülmektedir. Belli türde üretmek ve bölüşmek ise, doğal olarak toplumda daha ayrıcalıklı ve ayrıcalıksız kesimlerin ortaya çıkmasına yol açmakta; başka bir deyişle her üretim ve bölüşüm düzenine alternatif düzenler söz konusu olmaktadır. Bu olgu en genel anlamda tüm kültürel elemanlar için geçerlidir; buna göre herhangi bir kültürel elemanın yapılaşmasına, üretilmesine ve tüketilmesine toplum içinde oluşan alternatifler vardır. Bilindiği gibi toplumun ve kültürün dinamikliği de bu özellikten kaynaklanmaktadır.

Yukarıda da değinildiği gibi bilim ve sanat insanın yaratıcı yeteneğinin en açık bir biçimde ortaya çıktığı en dinamik kültür öğeleri olarak tanımlanabilir. Bu iki kültür elemanı arasında çok sıkı bir ilişki olduğu kolayca gösterilebilir, çünkü bunların ikisi de insan düşüncesinin ya da başka bir deyişle toplumsal bilincin türleridir. Gerçekten toplumsal bilincin ideolojisi, hukuk, ahlak vb. türleri yanında bilim ve sanat en hızlı değişen, yaratıcı içeriği en ağır basan bilincin türleri olarak tanımlanabilir. Bilindiği gibi yaratıcılık çok kolayca açıklanamayan, üzerinde hala yoğun tartışmaların sürdüğü karmaşık bir sorundur. Hatta bir bakıma yaratıcılık sorunu bilimden çok felsefenin çalışma alanına girmektedir. Klasik düşüncede yaratıcılık hep tanrıdan gelen bir işlev olarak tanımlanmıştır ve örneğin Hegel tanrının yaratıcılığı ile insanın yaratıcılığını özdeş olarak alan son filozof sayılabilir. Nitekim Feurbach, insanı doğanın bir parçası olarak ele alıp yaratıcılığın doğa ile duyumsal ilişkiler sonucu ortaya çıktığını ileri sürünce yeni bir aşamaya girilmiştir... insan, toplumsal ve fiziksel çevresini yeniden üretirken yaratıcılığı ortaya çıkmakta; bu yaratıcılık, insanın geçmişten gelen duygu, düşünce, çalışma biçimlerini içinde bulunduğu **hali hazır ortama uygulamanın işlevi olarak belirlenmektedir** (abç).

Canlılar evreninde yaratıcılığın insana özgü bir nitelik olduğu açıktır. Diğer canlılar da bir anlamda yaratıcılığın özünü oluşturan çevrelerini değiştirmeyi başarır; ancak, sadece insan bu değişimi bilinçli olarak yapar ve çevresini değiştirirken kendisini, toplumsal bilincini, yani düşüncelerini, bilgisini, sanatını, ideolojisini, sosyo-psikolojik tutumlarını da yeniden oluşturur. Toplumsal bilinç türleri olarak gerek bilim gerek sanat insanın içinde yaşadığı gerçeğin refleksiyonudur ve bu anlamda sanat gerçeğin refleksiyonu olarak ortaya çıkarken, bilim de gerçeğin kavranması olarak belirlenir. Başka bir deyişle bilimle sanat arasında, yaratıcı birer süreç olarak yapısal bir ortaklık vardır. İkisi de birinci aşama olarak nesnel dünyayı gözlemlemekle işe başlarlar ve ikinci aşamada bir soyutlama ile kavramsal genellemeye varırlar. Bilimsel yaratıcılık için bundan sonraki basamak, kavramsal genelleme ile ulaşılan kuramsal sonuçların nesnel yaşama uygulanması, yani mühendislik ya da teknolojiye dönüştürülmesidir. Sanatsal yaratıcılıkta ise üçüncü aşamada kuramsal genelleme somut biçimlerle, yani şiir, oyun, resim, vb. yapılarda ifade edilmekte; ancak bu biçimlenen yapıların nesnel dünyaya uygulanması, dinleyiciye, seyirciye ya da okuyucuya geçmektedir.

Sürelili bir yayın organı olarak 'Bilim ve Sanat' esas olarak böyle bir tezden hareket ederek gerek bilime gerekse sanata gerçeğin kavranması açısından yaklaşmaya çalışacaktır. Bu, bir başka deyişle, bilimin yapısının; sorunların incelenmesi; sanatın bilimin ışığı altında ele alınıp tartışılması demek olmaktadır. Ancak sadece bununla yetinmek söz konusu olamaz. Birer toplumsal bilinç türü olan sanat, bilim ve bu alandaki yaratıcılık bir başka bilinç türü olan ideolojiden bağımsız olarak ele alınamaz.

Toplumsal bilincin bir türü olan ideoloji en geniş anlamı ile, toplumda belli bir insan grubunun bütünü ile evreni yorumlayışı, ve yaşamına düzen getiriş mekanizması olarak tanımlanabilir. Eğer bu tanım esas olarak alınırsa ideoloji ile toplumsal bilincin hemen hemen üst üste geldiği sonucu çıkar ve bu doğrudur. İnsan, yaşadığı tarihsel dönemde, içinde bulunduğu koşullara göre evreni algılar, düzene koyar ve buna göre toplumsal bilincin oluşmasında en ağırlıklı öge rolünü oynar. Buna bağlı olarak insanın evreni düzenlemesinin, yani toplumun nasıl örgütlenmesi, toplumdaki kaynakların nasıl dağıtılması gerektiği yolunda oluşan toplumsal bilinç çevresini, onun bilim ve sanat da dahil olmak üzere diğer toplumsal bilinç türlerinin sınırlılıklarını belirler. Bugün için doğa bilimlerinin bile tam olarak bu sınırlılığı aştığı söylenemez ve örneğin biyoloji bunun çok açık bir göstergesi sayılabilir.

Toplumla ve insanla ilgili bilimlerde ise toplumsal dü-zen ana konu olduğu için ideoloji bu alanda çok daha ağırlıklı olarak kendini göstermektedir. Bu durum sanat için de söz konusudur. Bunun doğal sonucu da özellikle toplumbilim ve sanat tartışmalarının ideolojik bir içeriğe sahip olacağıdır. Dergimiz de yayın hayatına girerken bu gerçeği göz önünde bulundurmakta, ideolojiler üstü ya da dışı bir bilim ve sanat anlayışını kesinlikle yadsımak eğiliminde bulunmaktadır."

Kimlik ve İçerik

İlk sayının bu sunuş yazısıyla Bilim ve Sanat Dergisi'ni yayın hayatına başlatanlar, TCK'nun meşhur 141. ve 142. maddelerinin yürürlükte olduğu ve neredeyse hukuk tanımaz bir vahşet halinde uygulama bulunduğu 12 Eylül darbesinin hemen sonrasındaki bir dönemde dünyaya bakışlarının diyalektik materyalizm, çözümlene yöntemlerinin tarihi maddecilik olduğunu açıklamaktaydılar. Amacın sadece anlamak, kavramak olmadığı; dünyayı değiştirmek için de etkinlikler öngörüldüğü açıkça anlaşılmaktadır. Ne var ki, meramı dile getiren terminolojinin özenle seçildiği, daha baştan göze alınan risklere karşın hukuksal ve toplumsal çerçevede bir savunma hattının da yetkinlikle kurulmuş olduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

Daha ilk sayıda görülen bir başka gerçek de birinci sayısının imzaları ve içeriğiyle derginin, ilk adımları atmış olan Türkiye İşçi Partisi'nin bir organı olarak değil; bağımsız bir yayın kuruluşu olarak yayın yaşamına başlamakta olduğudur. Bu, Bilim Sanat'ın bağımsız, anti-faşist, anti-emperyalist mücadelede yer alan, demokrasi savunusunu ilke edinen, başta aydınlar olmak üzere her kişi ve kesime seslenmek istediği ve onların katkılarına açık olmaktan öte Dergiyi sahiplenmelerini beklediği anlamına geliyordu. Bilim ve Sanat 12 Eylül Cunta'sına karşı mücadele edenlerin ortak gücü olma iddiası ile bağımsız bir Dergi, bir platform olarak yaşamını sürdürmüştür. Sekiz yıllık yayın yaşamı bu duruş ilkesinin, başka ve daha açık bir deyişle derginin bağımsızlığının, gerek düşünsel olarak "var olma nedenini" temsil edenlerce, gerekse Bilim ve Sanat'ın üretimini fiilen üstlenmiş olanlarca titizlikle korunduğunu göstermektedir. TİP'in örgütsel kimliği ile organik bağ çağırışımı yaptırabilecek, Behice Boran, Nihat Sargın ya da başka simgesel bir ismin derginin bu niteliğini göz önünde tutarak, Dergide yazı yazmaya yönelik bir girişimi hiç olmadığı gibi, Dergi yazı kurulu da benimsenmiş olan anlayışa gölge düşmemesi için, donanım ve deneyimleriyle Dergiye ciddi katkılarda bulunabilecek böyle isimlerden yazı isteminde hiç bulunmamıştır. Değişik görüşlerden oluşan bir

demokrasi platformu olma doğrultusundaki bilinçli tercih daha ilk sayıda yer alan 26 imza ile yansımasını bulmuştur. Bilim ve Sanat'ın ilk sayısına katkıda bulunanların tümü, sol-sosyalist-demokrat bir spektrum çerçevesinde anti-faşist, anti-emperyalist mücadelede yer almış saygın isimlerdir¹. Bilim ve Sanat Marksist düşünceyi içleştirmişlerin yanı sıra demokrasi savunuculuğu yapan, anti-şoven, anti-militarist, anti-emperyalist düşünceleri dile getirenlere; barış mücadelesine omuz verenlere hep açık bir platform olmuştur.

Bağımsız bir platform olma kararlılığı, gittikçe genişleyen bir yazar havuzunun oluşması, Bilim ve Sanat için daha baştan itibaren arzulanan, içerikte "çeşitliliğin" yakalanması ve sürdürülmesi hedefine ulaşma açısından çok işlevsel olmuştur. Dahası, bu anlayış Türkiye'nin sol/sosyalist dergicilik geleneğinde benzeri daha önce pek görülmemiş birçok ilki de başlatabilmesi fırsatını vermiş; daha önceleri yayın içeriklerinde yer bulmayan konu ve alanların kapsanma ve işlenmesi için önemli bir olanak yakalanmıştır. Böylece, siyaset, edebiyat vb. konular yanısıra o zamana kadar yeterli düzeyde yer bulamayan bilim felsefesi, yöntem bilimi, doğa bilimleri ve özellikle matematik gibi konu ya da alanlar Bilim ve Sanat'ta yer bulup, popülerleştirilerek daha geniş okur tabanlarının oluşturulmasına katkıda bulunmuştur.

Bilim ve Sanat Dergisi'ni yayımlayanların Türkiye İşçi Partisi'ne "yandaş devşirme" ya da tikel, belirli bir siyasal oluşum etrafında örgütlenme gibi bir hedefi olmamıştır. İşlevini hitap ettiği kesimleri bilgilendirmek, anti-faşist, anti-emperyalist ve barış yanlısı, anti-militarist bir konum için duyarlı kılmak ve bu doğrultuda birlikte çalışılması yönünde bir anlayışın dile getirilmesiyle sınırlamıştır. Titizlikle bu doğrultuda bir yayın politikası izlenmesi Bilim ve Sanat'a kuşkusuz özel bir konum ve saygınlık kazandırmış, dergide gönüllü yazı yazmak isteyenlerin sayısını giderek artırmıştır. Dergide yer alan imzası sayısının 1000 dolaylarında bir rakamı bulmuş olması² hem belirlenen işlevin yerindeliğinin hem de Bilim ve Sanat'ın etkililiğinin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. Sivil yönetime geçiş sürecinin başlamasıyla birlikte güncel konuların işlenip yorumlanmasına biraz daha ağırlık verilmiş ve elbette bu esas itibarıyla yazı kurulu üyeleri tarafından yapılmıştır. Ancak, Bilim ve Sanat Dergisi imajı demokrat kamuoyunda önemli bir yer edinince, birçok siyasetçi ya da kanaat önderi bu Dergi aracılığıyla görüşlerinin açıklanmasına aracı olunmasını bekler bir konuma gelmiş; Dergi tarafından kendilerine

söyleşi teklifi götürülenler hemen hemen istisnasız bunu kabul etmişlerdir. Bu konuda en ilginç (ve uç) örnek, siyasal yasaklı konumundaki Süleyman Demirel'in doğrudan Bilim ve Sanat'a telefon ederek, Derginin idari ve mali işlerini yöneten, toplumu öğretmen hareketinin önder isimlerinden, yazı kurulu üyesi İlhan Alkan'a "herkesle söyleşi yapıyorsunuz da neden benden talepte bulunmuyorsunuz" mealinde serzenişinden sonra kendisiyle Varlık Özmenek'in yaptığı söyleşidir (**Şubat 1986, No. 62, s. 8-16**).

Bilim ve Sanat "Çevresi"

Bilim ve Sanat Dergisi'nin izlediği günün koşullarıyla tutarlı, özverili çabalara dayalı "çizgi" kısa zamanda okurlarıyla ve onlar dolayısıyla daha genişleyen bir çevreyle etkileşim ortamı oluşturmuştur. Güvenilirliği simgeleyen bir "Bilim&Sanat" çevresinden söz edilmeye başlanmıştır. Bunun yerleşik hale geldiğini ve bugün bile her hafta Çarşamba günleri Ankara'da Mülkiye'liler Birliği'nde bir öğlen yemeğinde buluşanlardan böyle söz edilmekte olduğunu söylemek kesinlikle bir abartma olmayacaktır. Yukarıda da dile getirildiği gibi herşeyden önce dergide yazmak isteyenlerin sayısı hızla artmıştır. Remzi İnanç'ın ilk sayıda "Kırk Yıl Önceki Dergilerimiz" başlığı ile başlattığı yazı dizisinin "geleneğe" bağ kurmayı amaçlayan mesajı hemen algılanmıştır. Örneğin, Türkiye İşçi Partisi (TİP) ile bağlantısı çok önceleri bir anlaşmazlık nedeniyle koparılmış olan, kendisi de Türkiye Yazıları dergisini uzun bir süre yayınlarken edebiyat ve sanat alanından mücadeleye önemli katkılar yapmış olan değerli yazar, müzik eleştirmeni Ahmet Say gibi bir sosyalistin ya da geçmişte "Milli Demokratik Devrim" (MDD) hareketini desteklemiş olduğu için TİP ile ciddi bir anlaşmazlık içinde olan değerli yayımcı Muzaffer Erdost'un Bilim ve Sanat'a güven duyarak yazmaya başlamaları önemle not edilmelidir. Bu bağlamda kayda geçirilmesi gereken bir başka yazı da Türkiye İşçi Partisi'nin eski Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın yazısıdır.

Bilim ve Sanat'ta yeni sayının çıkarılabilmesi için hiçbir zaman nitelikli yazı bulamamak gibi bir endişe, bir sorun yaşanmamıştır. Günceli işleyen yazılar yazı kurulu içinden üretilirken ya da onların ilişkileriyle konuların uzmanlarının yazması sağlarken, kendiliğinden dergiye yollanan, dergi içeriğini renklendirecek, çeşitliliği sağlayacak türden ve nitelikli yazılardan oluşan yeterli bir yazı stoku hep hazır olmuştur. Güney Gönenç'in genel yayın danışmanı olarak bir dönem Dergi çalışmalarına tam gün mesaisi ile katkıda bulunması, daha sonra

ismi Dergi künyesinde hiç yazılı olmamasına karşın, tutuklusu olduğu Barış Derneği Davası'ndan tahliye edildikten sonra Aykut Göker'in fiilen yayın koordinatörü olarak yazı kuruluna katılması bu sıkışık yazı trafiğinin sürüp, yönlenmesini sağladığı gibi niteliksel düzeyin hep aynı üst çizgide kalmasında önemli bir pay sahibi olmuştur.

Bilim ve Sanat'ın açık bir yapıya sahip ve zaman içinde genişleyen yazı kurulunun Kızılay'da Emek İş Hanı'nın tek odasında başlayan yayın serüveni Kızılay Yüksel Caddesi'nde, Mülkiyeliler Birliği'nin tam karşısındaki mütevazı bir dairede devam etmiş, sonra da Sümer Sokak'ta oldukça geniş bir salonu da olan mekana taşınmıştır. Yayın yaşamı ise Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Onur İş Hanı'ndaki büroda sona ermiştir.

Dergi içeriğine hem yeni bir çeşni katan hem de bir konunun geniş bir tartışma ile işlenmesine olanak tanıyan, kamuoyunca tanınan, uzman kişilerin katılımıyla gerçekleşen paneller bu yeni mekanlarda daha bir kolaylıkla gerçekleştirilmiştir.

Bilim Sanat'ın bürolarında dilek, istek bildirmek, haber iletmek ya da sadece dayanışmasını göstermek için gelenler hiç eksik olmazdı. Kamuoyunun yakından tanıdığı isimlerden de ziyaretler Bilim ve Sanat çalışanlarının belleğindedir. Bu ziyaretçilerden bizzat tanık olduklarım arasında Aziz Nesin, Sadun Aren, Hasan Esat Işık, İlhan Selçuk, Türkan Akyol aklıma ilk gelen isimler.

Bu mekânlarda oldukça ilginç anlar da yaşanmıştır. Birisini Varlık Özmenek'in ağzından aktarıyorum:

"Şimdi her ikisi de sonsuzlukta biliyorum. Pek de güzel gülerlerdi, gülüyorlar.

Derginin ikinci ya da üçüncü sayısı mıydı?

Sargut Sölçün girdi içeri, Kızılaydaki gökdelenin 13. Katındaki darışmalık bir yer, tanıttı kendini ve dedi ki:

'Ben bu dergiye yazmak istiyorum, arkadaş'.

Sevgili Ata'nın da gelişi böyleydi... "

Sargut Sölçün de, Ata Soyer de dergiyle tanışmalarından kısa bir süre sonra hem yazı kuruluna katıldılar hem de uzmanlık ve ilgi alanlarındaki yetkin yazılarıyla Bilim ve Sanat'a güç kattılar.³

Bilim ve Sanat kadrosundaki hemen herkesin aktarabilecekleri ilginç anekdotlar vardır. Ben sadece kendimle ilgili iki anıyı paylaşmakla yetineyim:

Bilim ve Sanat'ta başkalarının olduğu gibi benim de kimi yazılarım müstear isimlerle yayımlanmıştır. Bunlardan birisi üniversitelerde sıkıyönetimin 1402 sayılı yasayla ilerici, demokrat öğretim üyelerini, asistanları kıyımaya uğrattığı bir zamanda üniversitelerde yaşananları konu alıyordu. Kendisi de 1402 kurbanı olan Güney Gönenç'in eşgüdümüyle Bilim ve Sanat bu kıyımla ilgili doğru, güvenilir ve tam haberleri veren; en gerçekçi değerlendirme ve anlatımları sunan bir "üs" haline gelmişti. 12 Eylül öncesi Tüm Öğretim Elemanları Derneği (TÜMÖD) yönetiminde birlikte yer aldığımız bir başka 1402. madde kurbanı (Prof. Dr.) Tahir Hatipoğlu telefonla arayıp, Bilim ve Sanat'ta çıkmış iki yazımı zikrederek, "çok güzel, doğru yazıyor, sen tanıyorsundur, beni de tanıştırmı mısın" diye sormuştu. Yanıtım, "merak etme unutmam" olmuştu. Benzer bir durumu "Franco İspanya'sında", "OPUS DEI" örgütünün etkinlikleriye "RABITA" örgütünün Türkiye'deki çalışmaları arasında çağrışımlar kuran bir inceleme yazım vesilesiyle yaşamıştım. Teoman Erel, önce Varlık Özmanek'e yazarı güvenilir birisi mi diye sorduktan sonra yazıyı aslına uygun kısaltarak Milliyet Gazetesindeki sütununa taşımıştı. O hafta sonunda Turan Güneş'i anmak için Fransız Kültür Derneği'nin Kızılay'da olan merkezinin salonunda düzenlenen anma toplantısında tesadüfen T. Erel ile yan yana düştük. Beni görünce neredeyse merhaba bile demeden sen İspanya'yı bilirsin, Bilim Sanat'tan aktardığım yazıda akademik açıdan yanlış bir şey var mı diye sormaktan kendisini alamamıştı. Kendisini teskin ederken "O" arkadaşın aktardığı bilgilerin güvenilir olduğunu söylemekten başka bir şey söyleyememiştım. Bilim ve Sanat'a katkıda bulunanların güvenliklerine çok önem verilirdi. Kimse de ismini duyurmak gibi özel bir kaygı taşımazdı. Bilim ve Sanat "mağdur edilenler" için hep bir barınak olmuştur ama kimse Bilim ve Sanat nedeniyle mağdur duruma düşmemiştir, düşürülmemiştir. Bunda, yazılarıyla katkıda bulunanların ülkemiz sol, sosyalist basınının " gelenek" olduğu üzere olası kovuşturmalara karşı dikkatli bir dil kullanma alışkanlığı kadar avukat ve derginin yazı kurulu üyesi Erşen Şansal'ın bıkmadan, usanmadan yazıları okuyup, gereğinde önerilerde bulunmasının unutulmaması gereken önemli bir payı vardır. Ama bir yandan böylesi bir titizlik gösterilirken söylenmesi gerekenler de her zaman söylenebilmiştir.

Bilim ve Sanat'tan, çevre ve etkilerinden söz ederken değinilmesi gereken iki konu daha vardır. Bunlardan birincisi 1984-85-86 yıllarında "Bilim ve Sanat Yayınları" adıyla yayımı gerçekleştirilen kitaplar⁴ diğeri de düzenleyici kuruluşlarının Bilal A. Ş., Mülkiyeliler Birliği Vakfı ve Bilim ve Sanat Dergisi'nin olduğu "Ankara Film Şenliği" dir. Her iki etkinlik de ayrı yazıların konusu olmayı hak etmektedirler. Ancak burada, sonradan düzenleyicileri arasına Çankaya Belediyesi'nin de katıldığı Ankara Film Şenliği'nin ilk üç yılında etkinliklerin merkezinde esas itibariyle Bilim ve Sanat Dergisi'nin olduğunu söylemek de gerekiyor. Şenlik Komitesi Başkanlığını Bilim ve Sanat Dergisi'nin yazı işleri müdürlüğünü de bir dönem üstlenmiş olan Türkiye'de televizyon yayıncılığının öncülerinden, yazar Mahmut Tali Öngören'in yaptığını anımsatmak kanımca bu belirlemenin başka söz gerektirmeyen dayanağıdır.

Sonuç Yerine

Bilim ve Sanat Dergisi, kuruluşunu öngörenlerin sağladığı, bugünün parasıyla yaklaşık olarak 20-30 bin lira kadar bir finansman kaynağıyla yola çıkmıştı. Hukuksal ve siyasal baskı ortamı yanı sıra sürekli olarak mali sorunlarla da boğuşarak, yayıma omuz verenlerin özverili ve esas itibariyle gönüllü katkılarıyla ve okurlarının destekleriyle yaşamını sekiz yıldan uzun bir süre sürdürebildi. Yayınlanma dönemi boyunca daha özgür, eşitlikçi bir dünya özleyen ve bunun için çaba gösterenlerin sesi olma ilkesinden ödün vermedi. Toplum düzeyinde aldığı geri beslemelerin gösterdiği gibi, etkili de oldu. Okur mektupları bu dönemde emek verenlerin şevkini hep üst düzeyde tuttu. Çoğu hapishanelerden gelen ve zaman zaman kullanılan dilin ağırlığından yakınanların bile eksik etmedikleri övgüler üretme heyecanına ek katkılarda bulundu ("Demokrasi mücadelesine değerli katkısı yadsınamayacak "Düşün Dergisi" örneğinde olduğu gibi). Benzer amaçlarla yola çıkanlara esin kaynağı ve yol açıcı oldu. Zorlarsa da tiraj 10 bin barajını aşamadı ama dağıtımı, zaman zaman parasal, zaman zaman da hukuksal sorunlar nedeniyle aksamalar gösterse de belli bir tirajın altına hiç düşülmedi.

Dergi yayına başladığında fiyatı 75 TL idi. Sondan bir önceki sayının fiyatı (KDV dahil) 2000 iken son sayının fiyatı ise (KDV dahil) 2500 TL olmuştu. Bu rakamlar bile o dönemlerde yaşanan hızlı enflasyonist baskının yoğunluğunun bir göstergesidir. Üstelik, Bilim ve Sanat fiyat belirlerken önceliği hiçbir zaman "piyasa koşullarına" vermemişken sözü edilen fiyat düzeyleri oluşmuştu.

Derginin, belli bir ara verdikten sonra çıkan (çıkabilen) 99. ve son sayısının sunuşunda Varlık Özmenek mali durumu şöyle özetliyordu: "Dağıtım anlaşması yaptığımız Hür Dağıtım tekelinin iadeleri de bize satarak 13 ay sonra bize çıkarttığı fatura... 24 Milyon lira ciro, 19 Milyonu Hür Dağıtım'a! 5 milyonu Bilim ve Sanat'a!"

Tarih Mart 1990'ı gösteriyordu. Siyasal, hukuksal koşullar değişmekte, farklı mücadele biçimleri oluşurken yeni mücadele araçlarına da gereksinimler öne çıkıyordu. Kaynaklar ise her zaman olduğu gibi kısıtlıydı. Bir seçim yapmak gerekiyordu. Yeni koşulların gerektirdiği yeni mücadele araçlarına omuz vermek için sevgili Varlık Özmenek'in "100. sayıda buluşmak umuduyla" diyerek bitirdiği yazıdaki dileği yerine getirilemedi. İçimiz rahattı. Bilim ve Sanat çölde bir vaha olabiliyordu. Gelecek kuşaklara "her hal ve şartta" etkili mücadele edilebileceğini gösteren bir örnek armağan edilmişti...

Dipnotlar

1. İlk sayıda imzası olanlar (Dergide yer alış sırasıyla): Server Tanilli, Necdet Bulut, Mümtaz Soysal, Güney Gönenç, Haluk Tosun, İlhan Tekeli, Toktamış Ateş, Yılmaz Onay, Remzi İnanç, M. Hacıhasanoğlu, Artun Ünsal, Hasan Hüseyin, Yücel Erten, M. Tali Öngören, Ataol Behramoğlu, Önder Şenyapılı, Emre Kongar, Ayşegül Yüksel, Anıl Çeçen, Erkan Kırtunç, Maksut Göksu, Işık Toprak, Erden Erden, Tan Oral, Nezih Danyal.

2. Bilim ve Sanat Dergisi'nde gerek yazı kurulu üyelerinin gerekse yazı kurulu dışından yazı verenlerin kimi yazıları müstear isimle yayımlanmıştır. Yazı Kurulu yeni katılımlara hep açık olmuştur. Yazı kurulunun kurucu kadrosunda olup da Gencay Şaylan ve Haluk Tosun gibi Barış Derneği Davasında tutuklandıkları için zorunlu nedenlerle uzun bir süre ayrı kalanlar da olmuştur. ODTÜ- Medya ve Kültürel Çalışmalar Yüksek Lisans Programı'nda genç bir araştırma görevlisi tarafından yürütülen yüksek lisans çalışmasın-

da bu hususların açıklığa kavuşturulup, tam bir dökümünün oluşacağı umuduyla yazı kurulunda yer alan Mahmut Tali Öngören, Haluk Gerger, Remzi İnanç, Sinan Sönmez, Oğuz Oyan, Mümtaz İdil, Osman Gürel, Sargut Sölcün ya da İstanbul'da ikamet etmesine karşın neredeyse dergiye düzenli bir biçimde katkı sağlayan Aziz Çalışlar'ın isimlerini özellikle saymadan geçemeyeceğim. Bilim ve Sanat'ın "sanatta toplumsal gerçekçilik"ten taviz vermeyen çizgisinin titiz güvencesi Yılmaz Onay'ın dergiye katkılarını da burada ayrıca vurgulamak gerekiyor.

3. Başta Ata Soyer olmak üzere Caner Fidaner, Taner Özbenli'nin katkılarıyla ülkemizin ve sağlık çalışanlarının sorunlarına Bilim ve Sanat sayfalarında hep özel bir yer vermeye çalışılmıştır. Bu çabalar nedeniyle Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi ve Ankara Tabip Odası "sağlık sorunlarına göstermiş olduğu ilgiden ötürü" Bilim ve Sanat Dergisi'ne bir plaket vermişti. Bu arada, "Çağdaş Hekim Hareketi" Bilim ve Sanat Dergisi bürosunda başlamıştır" sözünün kaynağını öğrenmek için bilgisine başvurduğumuz Prof. Dr. Taner Özbenli, "Ata (Soyer), Okan (Akhan), Ali Rıza Aslan, belleğim beni yanıltmıyorsa Caner (Fidaner) ve benim katılımımla bir Cumartesi günü İlhan Alkan'ın dergideki odasında bir toplantı yapılmış ve 'Çağdaş Hekimler'in bütün öyküsü orada başlamıştır" diyerek bilgiyi doğrulamıştır.

4. Bilim ve Sanat Yayınları'nca yayımlanan kitapların tam olmayan bir listesi aşağıda verilmektedir:

Kim Korkar Matematikten, Nazif Tepedelenlioğlu; **Nükleer Tehlike**, Haluk Gerger; **Asimov Açıklıyor**, çeviren: Aykut Göker; **İrk ve İrkçilik Düşüncesi**, Alâeddin Şenel; **Hep Aranızda Olacağım -Frederic Juliet Curie'nin Yaşam Öyküsü**, Güney Gönenç; **Türkiye'de Sendikal Hareket ve Türk-İş'in Kuruluş Yılları**, Kemal Sülker; **Zeka Testleri Neyi Ölçer - Toplum ve Gençlik Üzerine Psikoloji Yazıları**, Gündüz Vassaf; **Edebiyat, Barış, Özgürlük - Lotus Edebiyat Ödülleri Seçkisi**, Düzenleme: Aziz Çalışlar; **Barış İçin Yazdılar Çizdiler -Barış Seçkisi**, (Der.)Haluk Gerger; **İşbitiren Ekonomi - Liberalizm, Devlet Müdahalesi ve 24 Ocak**, Önsöz: İlhan Selçuk, (derleme); **Ben Bir Fizikçiyim**, Aleksandr Kitaygorodski, çeviren: Osman Gürel; **YÖK Çıkmazı - Yükseköğretim Davaları**, Güney Dinç.